Gustaf Mauritz Armfelt, född 31 mars 1757 på Juva kaptensboställe i Tarvasjoki i S:t Mårtens, i sydvästra Finland, död 19 augusti 1814 i Tsarskoje Selo, Guvernementet S:t Petersburg, var en svensk friherre, hovman, diplomat och en av rikets herrar samt sedermera finländsk statsman och greve.

Gustaf Mauritz Armfelt

Armfelt var son till generalmajor Magnus Wilhelm Armfelt och hans hustru Maria Catharina Wennerstedt. Han var student vid Kungliga Akademien i Åbo 1770–1771 och Amiralitetsskolan i Karlskrona 1771–1773, blev gardesfänrik vid hovet 1774 men var tvungen att lämna Sverige 1778 efter att ha varit inblandad i en duell. Han bodde i Paris till 1780.

Armfelt blev Gustav III:s gunstling och gjorde en lysande karriär, inte bara som militär utan också i den kulturella världen. Han var chef för Kungliga Dramatiska Teatern och en av de första ledamöterna av Svenska Akademien. Efter Gustav III:s död anklagades han för en politisk konspiration och landsförvisades. Senare spelade han som Alexander I av Rysslands rådgivare en viktig roll i Finlands historia.

Porträttet visar Gustaf Mauritz Armfelt som svensk minister i Florens. Målningen utfördes 1793 – året efter mordet på Gustav III. Armfelt hade varit en av kungens nära förtrogna. Här sitter han tankfullt framför byster av Gustav III och Julius Ceasar – båda offer för mordiska komplotter. Genom anspelningen på den romerska antiken får porträttet en djupare mening och ett släktskap med det prestigefyllda historiemåleriet. Också möblerna bidrar till detta – han lutar sig tillbaka i en så kallad klismos-stol, kopierad efter antika förebilder och högsta mode vid tiden.

Uppväxt

Armfelt föddes 1757 som det äldsta barnet till Magnus Wilhelm Armfelt och Maria Wennerstedt. Fadern var militär och deltog som ung i slaget vid Villmanstrand. Senare gick han i fransk krigstjänst och stred bland annat i Flandern med fältmarskalken Moritz av Sachsen. Efter att ha återvänt till Sverige blev fadern till slut generalmajor och landshövding i Åbo. Modern stammade från flera anrika adliga släkter. Familjen bodde till en början på Juva kaptensboställe utanför Åbo. Senare köpte de Åminne herrgård som blev släkten Armfelts stamgods under mer än hundra år.

Armfelt hette från början bara Gustaf, inom familjen kallad Gösta. Mauritz var ett eget tillägg som en tribut till härföraren Moritz av Sachsen. Han studerade i hemmet för en informator och kom senare till Åbo för högre studier. År 1771 påbörjade han officersutbildning vid amiralitetsskolan i Karlskrona. Han tjänstgjorde därefter en tid i Stockholm men efter att varit inblandad i en duell lämnade han landet 1778 och begav sig ut på en resa genom Europa som adjutant till Göran Magnus Sprengtporten.

Armfeltska konspirationen

Efter Gustav III:s död var Armfelt ledande i den grupp av oppositionella gustavianer som var kritiska mot Gustaf Adolf Reuterholm, den starke mannen i förmyndarregeringen för Gustav IV Adolf. Reuterholm utnämnde 1792 Armfelt till minister i Neapel, vilket var ett sätt att förpassa honom långt från händelsernas centrum. Den förbittrade Armfelt ansåg att förmyndarregeringen stred mot Gustav III:s sista vilja och hade lösa planer på att störta Reuterholm. Revolutionsplanen gick i korthet ut på att med hjälp av ryska påtryckningar tvinga fram en regimförändring och tillsätta en ny regering där den ännu omyndige kronprinsen skulle ha inflytande. Armfelt beskrev sina planer och sin upprördhet över Reuterholms regerande i brevkorrespondens med bland andra Magdalena Rudenschöld och Johan Albrekt Ehrenström men genom ett omfattande spionnätverk upptäckte Reuterholm hans planer, särskilt hjälpte Armfelts medarbetare i Italien Johan Claes Lagersvärd Reuterholm[4], och Armfelt dömdes 1794 till döden av Svea hovrätt. Då hade han dock redan satt sig i säkerhet i Kaluga i Ryssland, där han var landsförvisad 1794–1797. Armfelt bodde bland annat i Dresden och Berlin 1797–1799 och i hertigens av Kurland familj i Schlesien och Böhmen 1799–1802. Efter att Gustav IV Adolf blivit myndig kung benådades Armfeldt 1799 och hans karriär tog ny fart.

Tillbaka i Finland

1809 eller 1810, efter finska kriget och förlusten av Finland till Ryssland, beslutade Armfelt att flytta tillbaka till Finland. Han kunde inte acceptera att Jean Baptiste Bernadotte, en av Napoleons före detta generaler, var utsedd till tronarvinge efter Karl XIII och Vasaätten. Kronprinsen kom till Sverige 1810 och regerade de facto efter det. Armfelt utvisades 1811 och flyttade tillbaka till Finland, gick i tjänst hos tsar Alexander I av Ryssland och blev dennes generaladjutant, ordförande vid Kommittén för Finska Ärenden, tillförordnad generalguvernör i Finland, samt upphöjd till greve i finländska riddarhuset 1812 och kansler för Kejserliga Akademien i Åbo, före detta Kungliga Akademien i Åbo. Gustav Mauritz Armfelt anbefallde starkt tsar Alexander I att upprätthålla den gällande svenska 1734 års lag i Finland och godkänna landets status som autonoma Storfurstendömet Finland under den ryske tsaren.

Död och eftermäle

Armfelt led av hjärtproblem som förvärrades av hans krigsskador. Efter en tids vacklande hälsa avled han 1814 i sitt hem utanför Sankt Petersburg, 57 år gammal. Den ryske kejsaren förordnade en statsbegravning vilken ägde rum i Finska kyrkan i Sankt Petersburg den 25 augusti. Armfelts kista fördes därefter med ett örlogsfartyg till Åbo där den döde mottogs av en stor procession och kistan nedsattes sedan i familjegraven i Halikko kyrka.

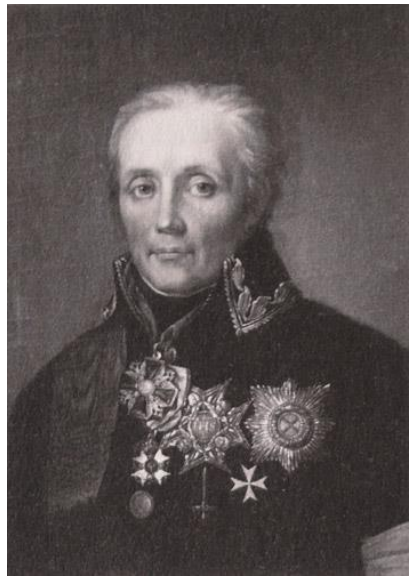

Armfelt ärades i Sankt Petersburg och Åbo men i Sverige förbigicks hans död med tystnad. Samtidens biografiska skrifter och minnesbilder som i de flesta fall kom från Armfelts fiender var ytterst kortfattade. Det var först på 1880-talet när Elof Tegnér utgav en biografi i tre delar som det började ges en rättvisare och mer nyanserad bild av Armfelt.